

Nemzetközi szerződések

Szerző: Szalai Anikó

Affiliáció: adjunktus, SZTE ÁJTK

Rovat: Nemzetközi jog

Rovatszerkesztő: Sulyok Gábor

Lezárás dátuma: 2018.01.03

Idézési javaslat: SZALAI Anikó: „Nemzetközi szerződések” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SÚLYOK Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szerzodesek> (2018). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A nemzetközi szerződés a nemzetközi jog egyik legfőbb jogforrása. A szócikk áttekinti a nemzetközi szerződések jogának történetét, a nemzetközi szerződés fogalmát, a megkötésre vonatkozó szabályokat, a fenntartásokat, az érvénytelenség problematikáját, a szerződés hatályát, értelmezését és végrehajtásának elveit, valamint a megszűnését. A nemzetközi szerződések jogát nemcsak az 1969. évi bécsi egyezmény alapján mutatja be, hanem a nemzetközi bíróságok és az államok gyakorlatán keresztül, valamint a jogtudomány fényében is elemzi.

Tartalomjegyzék

1. **A nemzetközi szerződések jogának története**
2. **A nemzetközi szerződés fogalma**
3. **A nemzetközi szerződés megkötésének folyamata**
 - 3.1. A nemzetközi szerződés érvénytelensége
 - 3.1.1. Erőszak hatására kötött szerződés
 - 3.1.2. Imperatív normába ütköző szerződés
 - 3.1.3. A szerződéskötési hatáskörre vonatkozó belső jogi rendelkezések megsértése
 - 3.1.4. A tévedés
 - 3.1.5. A megtévesztés
 - 3.1.6. A megvesztegetés
 - 3.1.7. Az érvénytelenségi eljárás
 - 3.2. A nemzetközi szerződés hatálya
 - 3.3. A nemzetközi szerződés értelmezése és végrehajtása
 - 3.4. A nemzetközi szerződés módosítása
 - 3.5. A nemzetközi szerződés megszűnése
 - 3.5.1. A szerződésben meghatározott esemény bekövetkezése miatti megszűnés
 - 3.5.2. Felmondás
 - 3.5.3. Közös megegyezés
 - 3.5.4. Revízió
 - 3.5.5. A szerződéssel ellentétes szokásjog létrejötte (desuetudo)
 - 3.5.6. Teljesítés
 - 3.5.7. A körülmények alapvető megváltozása
 - 3.5.8. A teljesítés utólagos lehetetlenülése

- 3.5.9. Szerződés megszűnése az egyik fél jogutód nélküli megszűnésével
- 3.5.10. A nemzetközi szerződés megszűnése fegyveres összeütközés hatására
- 3.5.11. A szerződés megszűnése a szerződés megszegése következtében
- 3.5.12. A nemzetközi szerződések megszüntetésére vonatkozó eljárási szabályok

4. JEGYZETEK

1. A nemzetközi szerződések jogának története

[1] A nemzetközi jog szabályainak túlnyomó része nemzetközi szerződési formában öltött vagy ölt testet, és ez napjainkban még inkább igaz, mint a korábbi évszázadokban. A legrégebbi ismert nemzetközi szerződés Lagas és Umma, két sumér városállam között jött létre, kb. az időszámítás előtt 3000-ben, azzal a céllal, hogy rendezzék területi vitájukat és megállapítsák az egymás közötti határvonalat.^[1] Pontos szöveggel maradt fenn (a Karnaki templom falára vésve) a II. Ramszesz egyiptomi fáraó és III. Hattusilis hehita király közötti békeszerződés, időszámítás előtt 1270 körül. Ez a szerződés már számos, ma is ismert nemzetközi intézményt szabályozott, így rendelkezett egymás meg nem támadásáról, szövetség létrehozásáról, katonai segítségnyújtásról, követküldésről és kiadatásról is. Ismeretes, hogy Egyiptom, Babilónia, Fönícia, Izrael, Judea és a görög városállamok is hoztak létre nemzetközi megállapodásokat.^[2] Ezek a példák bizonyítják, hogy az államok már az ókortól kezdve alkalmazták az írásban kötött nemzetközi szerződéseket ügyeik rendezésére. A nemzetközi szerződések tipikusan kétoldalúak voltak és a késő középkorig az ügyintéző jelleg dominált.

[2] A késő középkorban a katolikus egyház egyeduralmának megszűnése, a vallási megosztottság, az Európát fenyegető Török Birodalom, a tengeri közlekedés fejlődése, a felfedezések és a gyarmatosítás messzemenő nemzetközi politikai és jogi következményekkel járt. A harmincéves háborút (1618–1648) lezáró *vesztfáliai békeszerződéssel* kezdődött el a „modern” nemzetközi jog, amely az államok szuverenitására és egyenlőségére épül (->[az államok szuverén egyenlősége](#)).

[3] Ezek az események és a későbbi jelentős háborúkat, így különösen a napóleoni háborúkat, az első és a második világháborút lezáró békeszerződések, továbbá az ipari fejlődés és a globalizáció, mind a nemzetközi szerződés formájában, mind a tartalmában változást hoztak. A XIX. század második felében a kormányközi ->[nemzetközi szervezetek](#) megjelenésével bővült a nemzetközi szerződés kötésére jogosult alanyok köre. A formai követelményekre – így például az írásbeliségre és a megkötés folyamatára vonatkozó szabályokra – az alkotmányos, belső jogi változások, így főként a demokratizálódás és a parlamentarizmus hatott.

[4] A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos jogi helyzetekre, így például a megkötésére, értelmezésére és megszűnésére vonatkozó szabályokat évszázadokon keresztül a ->[nemzetközi szokásjogban](#) és a jogtudósok (például Hugo Grotius,^[3] Emerich Vattel,^[4] Georg Friedrich von Martens^[5]) munkáiban találjuk meg, tehát nem volt egy olyan nemzetközi szerződés, amely szabályozta volna a nemzetközi szerződések jogát. A XX. század elején többféle törekvés célozta a szokásjogi szabályok írásba foglalását: 1928-ban az amerikai államok elfogadtak egy regionális kodifikációs egyezményt (*Convention on Treaties*, Havanna, 1928),^[6] néhány évvel később, 1935-ben pedig tudományos rendszerezése történt a témának (Harvard Research in International Law),^[7] amelynek a keretében egy egyezménytervezet is született.

[5] Az univerzálisnak szánt, átfogó egyezmény azonban csak a második világháború után jött létre. Az ->[Egyesült Nemzetek Szervezete](#) (a továbbiakban: ENSZ) Nemzetközi Jogi Bizottsága 17 évnyi előkészítő munka után 1966-ban fejezte be a nemzetközi szerződések jogára vonatkozó egyezménytervezetet. Ezt az államok 1969-ben, Bécsben fogadták el és 1980-ban lépett hatályba.^[8]

[6] Tekintettel azonban arra, hogy ez az egyezmény csak az államok között kötött nemzetközi

szerződésekre vonatkozik, szükséges volt a ->nemzetközi szervezetek által kötött szerződések szabályozása is. Ennek eredményeként alkották meg az 1986. évi bécsi egyezményt az államok és a nemzetközi szervezetek, vagy a nemzetközi szervezetek között kötött nemzetközi szerződések jogáról. Az alacsony számú ratifikáció miatt azonban ez az egyezmény a mai napig nem lépett hatályba (2017 márciusáig 43 állam ratifikálta).^[9] A nemzetközi szervezetek által kötött nemzetközi szerződések jogát így a ->szokásjog szabályozza, amely szorosan követi az államok által kötött nemzetközi szerződésekre vonatkozó szabályokat, azokat – a nemzetközi szervezetek speciális jellemzőire tekintettel – csak a szükséges helyen és mértékben megváltoztatva.^[10]

[7] A nemzetközi szerződések jogának egy-egy részelemével foglalkozó további egyezmények és tervezetek is születtek, születnek. 1996-ban lépett hatályba az 1978. évi bécsi egyezmény a nemzetközi szerződésekben történő utódlásról.^[11] Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága pedig egyezménytervezetet dolgozott ki a fegyveres összeütközések nemzetközi szerződésekre gyakorolt hatásáról,^[12] továbbá gyakorlati útmutatót a nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartásokról.^[13] Jelenleg is két, a szerződések jogát érintő téma tudományos elemzését végzi: a nemzetközi szerződések értelmezése a későbbi gyakorlat és szerződések fényében^[14] és a szerződések ideiglenes alkalmazása.^[15]

2. A nemzetközi szerződés fogalma

[8] Napjainkban a nemzetközi szerződések jelentik a nemzetközi jog legnagyobb forrását, az ENSZ Szerződések Gyűjteményében mintegy hatvanezer nemzetközi megállapodás található. Noha ezek túlnyomó része kétoldalú, a XX. század második felében a többoldalú szerződések is minden korábbinál nagyobb számban jelentek meg. A nemzetközi szerződések közös jellemzőivel meghatározható a nemzetközi szerződés fogalma.

[9] A nemzetközi szerződés a nemzetközi jog szerződéskötési képességgel rendelkező alanyai közötti kifejezett akaratmeg egyezés, amely nemzetközi jogok és kötelezettségek létrehozására, módosítására vagy megszüntetésére irányul. Ettől, a tudomány képviselői által megalkotott fogalomtól némileg eltér az 1969. évi bécsi egyezmény nemzetközi szerződés fogalma. A 2. cikk (1) bekezdés a) pont szerint „a »szerződés« államok között írásban kötött és a nemzetközi jog által szabályozott megállapodást jelent, tekintet nélkül arra, hogy egyetlen, kettő vagy több, egymással kapcsolatos okmányba foglalták-e azt és függetlenül a megállapodás sajátos rendeltetésétől”.

[10] Természetesen az 1969. évi bécsi egyezmény csak az államok által kötött nemzetközi szerződéssel foglalkozik, de a nemzetközi jog más alanyai is rendelkeznek nemzetközi szerződéskötési képességgel, így a nemzetközi szervezetek és egyes speciális alanyok is (például Vatikán, Máltai Lovagrend^[16] vagy a föderatív államok tagállamai^[17]) (->a nemzetközi jog különleges alanyai). Amennyiben Ha egy dokumentum két részes fele közül csak az egyik rendelkezik ilyen képességgel és a másik nem, akkor nem beszélhetünk nemzetközi szerződésről. Az államok gyakran kötnek gazdasági, kereskedelmi megállapodásokat gazdasági társaságokkal, együttműködési szerződéseket multinacionális vállalatokkal, azonban ezek nem minősülnek nemzetközi szerződésnek.^[18]

[11] A bécsi egyezmény feltételnek tekinti az írásbeli formát, azonban a múltban szélesebben, napjainkban pedig szűkebb körben elfogadott a szóbeli szerződés is. Az államok köthetnek szóban is szerződést, de ebben az esetben a szerződésre nem vonatkozik a bécsi egyezmény, annak háttérjogát a ->nemzetközi szokásjog adja. Manapság egyre ritkább a szóbeli szerződés, köszönhetően az alkotmányos és ratifikációs elvárásoknak.^[19]

[12] A nemzetközi szerződés lehet két fél között kötött (kétoldalú vagy bilaterális) és három vagy annál több fél között kötött (többoldalú vagy multilaterális). A felek számától függően azonban nincs hierarchia az egyes nemzetközi szerződések között.^[20] Ez alól kivételt jelentenek a nemzetközi jog imperatív normái (*jus cogens*), amelyek a többi szerződés felett állnak. További kivételként említhető

az ENSZ Alapokmány, amely a 103. cikkében kijelenti, hogy „[h]a az Egyesült Nemzetek tagjainak a jelen Alapokmányból folyó és bármely egyéb nemzetközi megállapodásból eredő kötelezettségei összeütköznenek, az Alapokmányból folyó kötelezettségeket illeti elsőbbség”.^[21]

[13] A bécsi egyezmény fogalmának utolsó eleme a „megállapodás sajátos rendeltetése” kifejezés fordítási hiba miatt inkább sajátos vagy egyedi elnevezésként értelmezendő.^[22] A gyakorlatban a nemzetközi szerződések elnevezése nagyon sokszínű, mégis mind nemzetközi szerződésnek tekintendő, ha megfelel a fogalmi elemeknek. Egyes elnevezések utalnak bizonyos tartalmi jellegzetességekre, így például szervezet létrehozatalára az alapokmány (például ENSZ Alapokmány), nemzetközi bírói fórum alapítására a statútum (például Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma), a Vatikán által kötött szerződés a konkordátum, egy vita nemzetközi bíróság előtti rendezéséről szóló megállapodás a kompromisszum, vagy például ünnepélyes, jogokat létrehozó szerződés a charta/karta (például Európai Szociális Karta). Tipikusan konferencia záródokumentuma az akta vagy záróokmány, amelyek azonban nem minden esetben rendelkeznek jogi kötőerővel. Míg például az 1885-ös Kongó Akta nemzetközi szerződés, addig az 1975. évi Helsinkai Záróokmány nem. A diplomáciai levelezésben foglalt megállapodás a jegyzékváltás, míg például a jegyzőkönyv egy szerződéshez kapcsolódó kiegészítő megállapodást jelöl. Ezeknél általánosabban használatosak a szerződés, az egyezség, az egyezmény, az egyezségokmány, a megállapodás, a nyilatkozat elnevezések.

[14] Tekintettel arra, hogy egy szerződés elnevezése nem mindig segít abban, hogy megállapítsuk, valóban nemzetközi szerződés-e, így ennek eldöntéséhez a szerződő felek kilétén kívül meg kell vizsgálni a dokumentum tartalmát, nyelvezetét is. Az ugyanis fogalmi elem, hogy nemzetközi jogok és/vagy kötelezettségek létesítésének szándékával kell megalkotni. A Nemzetközi Bíróság (->nemzetközi bíraskodás, ->nemzetközi bíróságok döntései) az Égei-tengeri kontinentális talapzat ügyében megállapította, hogy ennek a szándéknak ki kell tűnni a dokumentum szövegéből és a megkötés körülményeiből.^[23] A *Katar és Bahrein* ügyben azt is hozzátette, hogy a szándék vizsgálata során a szerződés megkötésének körülményei és a szöveg az irányadó, nem az, amit a felek később, például a bíróság előtt mondanak a korábbi szándékukról.^[24]

[15] A szerződések tartalmát tanulmányozva sokféle témával találkozhatunk, csoportosításuk nem is vezet különösebben hasznos eredményre. Rendelkezéseik és nyelvezetük vizsgálata alapján annyi azonban megállapítható, hogy vannak normaalkotó szerződések, amelyeknek legfőbb célja új nemzetközi jogszabályok létrehozása, új normatív rend kialakítása és vannak ügyintézőek, amelyeket az előbbihez képest rövidebb időre, gyakorlatiasabb okokból kötnek. Napjainkban ezek mellett terjedőben van egy harmadik fajta is, amelyet együttműködési szerződésnek nevezhetünk. Ezek a felek szándéka szerint jogi kötőerővel bíró nemzetközi szerződések, azonban a szöveg alaposabb vizsgálata azt mutatja, hogy annak tartalma „lőzugszerű”, kevés konkrétan meghatározható, a gyakorlatban végrehajtható jog és kötelezettség van benne.^[25] Buza László kifejezését kölcsönözve, „programjellegűek”, hiányzik belőlük a konkrét normatartalom.^[26]

[16] Az államok közötti gyakorlatban nagy számban fordulnak elő az úgynevezett memorandumok (*memorandum of understanding*, a továbbiakban: MOU).^[27] Ezek a szerződő felek és az elnevezés alapján első ránézésre gyakran nemzetközi szerződésnek tűnhetnek, azonban a használt szavak és kifejezések általában rávilágítanak arra, hogy az államok ügyeik gyors elintézésére, politikai szándékuk kifejezésére, rugalmasan változtatható megegyezés céljából alkotják és nem azért, hogy nemzetközi szerződést hozzanak létre.^[28] Az MOU-k jogi jellege gyakran vitatható, sőt, előfordulhat az is, hogy a memorandumot kötő két állam sem egyformán vélekedik annak jogi jellegéről. Magyarország tipikusan jogi kötőerőt tulajdonít más államok minisztériumaival vagy nemzetközi szervezetekkel – például a NATO-val – kötött memorandumainak. A kihirdető jogszabályok típusának vizsgálata ugyanakkor ennek ellentmond, mivel a 2005. évi L. törvény előírásai helyett (miszerint a nemzetközi szerződéseket törvényben vagy kormányrendeletben kell kihirdetni) a memorandumokat a minisztériumi határozattól kezdve a kormányrendeletig mindenféle formában megtalálhatjuk. Gyanút keltő tény az is, hogy ezeknek a megállapodásoknak általában elmarad az ENSZ szerződési

gyűjteményében történő regisztrációja.

[17] Az MOU-k előnyei között említhető a gyors létrehozás és a könnyű módosíthatóság, ugyanis nincs szükség a formális szerződéskötési eljárás lefolytatására (lásd a következő pontban). További előnye lehet a titkosság, mivel azt nem kell regisztrálni az ENSZ Szerződések Gyűjteményében, sőt a belső jogban kihirdetés vagy közzététel sem szükséges. Az előnyök mellett azonban egy jelentős hátrány is megemlíthető, mégpedig az, hogy a nemzetközi jogi jelleg hiánya miatt az MOU nem kikényszeríthető, arra igény nem alapítható nemzetközi bíróság előtt. Tehát az MOU betartása a felek jóhiszeműségén és a kölcsönösségen alapul (->[a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek](#)), nem a jogi kényszeren (ilyen módon hasonlít a történelemben úriember megállapodásnak, *gentlemen's agreement*nek nevezett egyezséghez).

[18] MOU-t nemcsak az államok használnak az egymás közötti gyakorlatban, hanem állam és nemzetközi szervezet között is lehetséges az alkalmazása, erre példa a Magyarország és a NATO között létrejött számos egyetértési nyilatkozat^[29] vagy a pénzügyi szektorban hozott ilyen jellegű megállapodások.^[30]

3. A nemzetközi szerződés megkötésének folyamata

[19] A nemzetközi szerződések megkötésére vonatkozó eljárási szabályokat az első pontban említett, 1969. évi és 1986. évi bécsi egyezmények tartalmazzák. Egy szerződés megkötése tipikusan hosszadalmas folyamat, amelyben az állam több szerve, képviselője is érintett. Miután felmerül az igény egy nemzetközi szerződés megkötésére, az első lépésben azt kell tisztázni, hogy a szerződést megkötni kívánó nemzetközi jogalanyok nevében ki járjon el. A bécsi egyezmények és a nemzetközi szokásjog alapján az állam nevében nemzetközi szerződéskötési jogosultsága van az ->[államfőnek](#), kormányfőnek és a külügyminiszternek, tehát nekik nincs szükségük ->[meghatalmazásra](#) sem. A szokásjog egyébként ennél némileg tágabb, és elismeri azok szerződéskötési jogosultságát is, akik „az államok gyakorlatából vagy egyéb körülményekből kitűnően olyannak tekinthetők, mint akik jogosítvánnyal rendelkeznek”.^[31] A *Commonwealth*-miniszter a Nemzetközösség tagállamai viszonylatában ide sorolható. A hadijog (->[a fegyveres összeütközések joga, nemzetközi humanitárius jog](#)) keretében pedig a hadsereg főparancsnokának van erre ideiglenes jogosultsága tűzszüneti megállapodás megkötése érdekében.^[32] Mindenki másnak, aki az állam nevében kíván eljárni, meghatalmazásra van szüksége, és ezt egyértelműen megerősítette a Nemzetközi Bíróság is.^[33] A meghatalmazásnak konkrétan tartalmaznia kell, hogy az eljáró személynek csak a szerződés szövegének letárgyalására van-e joga, vagy a szerződés aláírására, vagy a ratifikáció fenntartásával való aláírására. Ennek a tisztázására azért is szükség van, mivel megfelelő meghatalmazás nélkül nem érvénytelen szerződés jön létre, hanem egy jogilag nem értékelhető, joghatásokkal nem rendelkező dokumentum.

[20] A tárgyalás kezdeti lépése az eljárási szabályok tisztázása. Ez kevésbé jelentős a kétoldalú szerződések esetén, habár ott is szükséges lehet például a helyszín és az időpontok egyeztetése. A többoldalú szerződések megkötése során viszont elengedhetetlen, hogy a felek először a tárgyalásra vonatkozó eljárási szabályokat fektessék le. Ebben az ügyrendben kell rögzíteni olyan rendelkezéseket, mint a tárgyalásokon használt nyelv(ek), a felszólalások sorrendje, időtartama, a jegyzőkönyvezés, a szövegezés, az albizottsági munka menete, a szavazás rendje, és az elfogadáshoz szükséges többség. Ezeknek az eljárási szabályoknak a kialakítása rendkívül fontos, mert meghatározza a szerződés létrehozatalának sikerességét. Amennyiben a többoldalú szerződést egy nemzetközi szervezet keretében létesítik a részes felek, akkor általában már rendelkezésre áll az ügyrend, és nem szükséges azt megalkotni, ami sokat gyorsíthat a folyamaton.

[21] A szerződés szövegének a kialakításában a forma- és tartalomszabadság az irányadó, azonban a legtöbb szerződésben megfigyelhetőek közös elemek. Így tipikusan a szerződés elején bevezető rendelkezések, preambulum található, amelyben a részes felek tisztázzák, hogy milyen okból kötik a szerződést, meghatározzák a legfőbb, irányadó elveket és azokat a célokat, amelyeket elérni kívánnak,

itt megtudjuk a szerződést kötő alanyok kilétét is. A preambulum általában nem tartalmaz nemzetközi jogi kötelezettségeket, de fontos szerepe van a szerződés értelmezésében. A bevezető rész után következik a szerződés érdemi része, amelyben a szerződő felek megállapodása, tehát a nemzetközi jogok és kötelezettségek találhatók. Az érdemi rész hosszúsága erősen változó, lehet akár kétmondatos is (például a Kellogg–Briand Paktum), de lehet több száz oldalas is (például az ENSZ Tengerjogi Egyezménye a mellékleteivel együtt megközelítően kétszáz oldalas).^[34] A záró rendelkezések tartalmazzák a szerződés időbeli hatályára vonatkozó előírásokat, például, hogy milyen feltételek vagy hány ratifikáció szükséges a hatálybalépéshez, határozott időtartamú szerződés esetén a lejáratot is. Tipikusan itt rendelkeznek a felek a módosítás, a csatlakozás, a felmondás és a szerződés megszüntetésének szabályairól. Meghatározzák a letéteményes^[35] államot vagy nemzetközi szervezetet, és a szerződésből fakadó viták rendezésére kiköthetik valamely bírói fórum (például a Nemzetközi Bíróság) joghatóságát (->[nemzetközi bíráskodás](#)). A záró rendelkezések előírhatják a fenntartás lehetőségét, és arról is rendelkezhet, hogy mely korábbi nemzetközi szerződés szűnik meg a felek között. A gyarmati időszakban kötött szerződések gyakran itt tartalmazták azt is, hogy a szerződés területi hatályát kiterjesztik-e a gyarmatokra vagy sem. (Manapság ilyen rendelkezést a tengerentúli területek tekintetében találhatunk (->[tér és terület a nemzetközi jogban](#)). Végül a szerződés megkötésének helyét és idejét jelölik meg, amely után következnek az aláírások.

[22] Amikor a nemzetközi szerződés szövege elkészül, a tárgyaló felek kézjegyükkel látják el a dokumentum minden oldalát, ezzel jelezve, hogy a szöveget véglegesnek tekintik. Ezt a gyakorlatot parafálásnak nevezzük. Megjegyzendő, hogy erre csak kisebb létszámú (kettő vagy esetleg néhány) szerződő fél esetén van lehetőség, amennyiben nagyobb multilaterális egyezményről van szó, úgy a tárgyalás lezárását és a szerződés szövegének véglegességét egy záróokmányban szokták a résztvevők deklarálni.

[23] A parafálás nem azonos az aláírással, ennek oka, hogy tipikusan nem az tárgyalja le a szerződést (például beosztott diplomaták, szakértők), aki jogosult az aláírásra (például külügyminiszter). Ez alól kivételt jelent, ha megállapítható, hogy a tárgyaló államok úgy egyeztek meg, hogy a szöveg parafálása a szerződés aláírását valósítja meg.^[36] A parafálás és az aláírás kettéválasztása tehát biztosítékot jelent arra, hogy az állam ellenőrizze, valóban az van-e a szövegben, amelyekre a tárgyalót utasították, és amely az állam érdeke. Az aláírás különösen jelentős, többoldalú szerződések esetén ünnepélyes, a média által kísért esemény. Ha egyszerűsített formában megkötött nemzetközi szerződésről van szó, akkor az aláírással a szerződés kötelező hatálya beáll.^[37] Ritkán alkalmazott megoldás az *ad referendum* aláírás. Ebben az esetben az aláírás akkor válik teljes értékűvé, ha az állam megerősíti azt (de ez a megerősítés nem egyezik meg a ratifikációval, az angol és francia szöveg alapján konfirmációnak nevezhető).^[38]

[24] A jelentősebb nemzetközi szerződések kötelező hatályának elismerése tipikusan ratifikációval, azaz megerősítéssel történik. Ez az állam számára egy újabb ellenőrzési lehetőséget jelent, így teljes mértékben kiküszöbölhető, hogy az államnak olyan szerződést kelljen végrehajtania, amely már nem áll érdekében, vagy az idő közben megváltozott politikai vezetés nem akarja azt (az Amerikai Egyesült Államok történelméből számos ilyen eset ismert, nemrégiben például a frissen megválasztott Donald Trump utasította el az Obama-kormányzat által letárgyalt és aláírt Transz-csendes-óceáni Partnerségi Megállapodást).^[39] A megerősítést tipikusan a parlament végzi vagy az államfő a parlament felhatalmazása alapján (->[a nemzetközi jog és a belső jog viszonya](#)), amely miatt a ratifikációköteles megállapodások sokkal lassabban lépnek hatályba, mint az egyszerűsített formában, pusztán az aláírással elfogadott szerződések. A szerződést aláíró államok általában ratifikálják is azt, de a ratifikáció elmaradása sem ritka. A bécsi egyezmény 18. cikke szerint „az állam tartózkodni köteles azoktól a cselekményektől, amelyek megghiúsítanák a szerződés tárgyát és célját”, ha már aláírt egy ratifikációköteles nemzetközi szerződést. Minderre egészen addig köteles, amíg ki nem jelenti, hogy teljes mértékben eláll a ratifikációtól, esetleg még az aláírását is visszavonja. A megerősítésnek nincs egy kötelezően előírt határideje, akár évekbe, évtizedekbe is telhet. A megerősítés tényét egy

okmányban rögzíti az állam, és azt átadja a másik szerződő félnek vagy a letéteményesnek. A szerződés vagy ekkor lép hatályba, vagy a szerződésben megállapított későbbi időpontban, vagy feltétel teljesülése esetén (például bizonyos számú ratifikáció megtörténte). Megjegyzendő, hogy lehetséges a már aláírt, de még nem ratifikált szerződés vagy annak egy részének alkalmazása, ha a felek ebben állapodnak meg (ún. ideiglenes alkalmazás). Ez a megoldás éppen azt biztosítja, hogy az elhúzó, hosszadalmas ratifikáció ellenére a szerződő felek élvezhessék a szerződésből fakadó előnyöket.^[40]

[25] A nemzetközi szerződés kötelező hatályának elfogadását az állam az aláírás és a ratifikáció helyett kifejezheti a szerződést létrehozó okiratok kicserélésével, jóváhagyással, elfogadással, csatlakozással vagy a felek megállapodása szerinti bármely más módon.^[41]

[26] A fenti lépések megfelelő sorra járása esetén érvényes nemzetközi szerződést kapunk, annak megkötése lezárult. A nemzetközi szerződést kötő államoknak azonban van még egy kötelessége: a szerződés beiktatása az ENSZ Titkárságán. A beiktatás során az ENSZ Szerződések Gyűjteményébe (Treaty Series/Recueil des Traités) kerül be a szerződés, ezáltal nyilvánossá válik. A beiktatás kiküszöböli a titkos megállapodásokat, azonban azok nem tekinthetők érvénytelennek a beiktatás elmaradása esetén sem.^[42] A beiktatás elmaradásának pusztán annyi a joghatása, hogy a be nem iktatott nemzetközi szerződésekre nem lehet hivatkozni az ENSZ szervei, így például a Nemzetközi Bíróság előtt (→[nemzetközi bírászkodás](#)).

[27] A nemzetközi szerződés megkötése folyamatának nem része a szerződés kihirdetése, közzététele vagy a belső jogba történő bármilyen transzformációja. Ez már alapvetően alkotmányjogi probléma, →[a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának kérdése](#).^[43]

[28] Egy nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerése nemcsak eredeti létrehozó államként lehetséges, hanem úgy is, hogy az állam később csatlakozik egy már hatályos nemzetközi szerződéshez. A csatlakozás egy már hatályos többoldalú szerződésbe való belépést jelent, amelyet az 1969. évi bécsi egyezmény nem feltétlenül köt ratifikációhoz, így ez gyorsabb és egyszerűbb, mintha a szerződést eredetileg létrehozó lenne. Ez alól kivételt jelent az, ha az adott szerződés a későbbi jövők számára nem teszi lehetővé a csatlakozást. Ilyen esetben a szerződés kötelező hatályának elismerésére ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint az eredeti létrehozók esetében, így aláírás és megerősítés is szükséges (például az Emberi Jogok Európai Egyezménye esetében).^[44]

[29] A fenntartás jogintézményét célszerű a szerződéskötés folyamatával összefüggésben itt bemutatni, mivel ahhoz szorosan kapcsolódik, habár nem kötelező része annak. A fenntartás „olyan, bárhogyan fogalmazott és nevezett egyoldalú nyilatkozat, amellyel valamely állam egy szerződés aláírása, megerősítése, elfogadása, jóváhagyása, vagy ahhoz történő csatlakozása során kifejezésre juttatja, hogy a szerződés bizonyos rendelkezéseinek jogi hatályát a reá való alkalmazásban kizárni vagy módosítani óhajtja”.^[45] A fenntartás arra szolgál, hogy egy állam akkor is részesévé válhasson egy többoldalú nemzetközi szerződésnek, ha annak nem minden pontjával, de a túlnyomó részével egyetért. Ebben az esetben fenntartással él a számára elfogadhatatlan rendelkezéssel szemben, annak tartalmát magára nézve teljes egészében kizárja vagy módosítja, azonban a szerződés többi része kötelezi.

[30] A fenntartás jogintézménye a szokásjogban alakult ki az 1880-as években, és a létrejötté szorosan kötődik a nemzetközi szervezetekhez és a multilaterális egyezmények tömegessé válásához.^[46] A XX. század elején számos, a fenntartásokra vonatkozó szabályrendszer alakult ki, így a korai években megkülönböztethető a Nemzetek Szövetségének, a Pánamerikai Uniónak, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek, az ENSZ-nek a gyakorlata^[47] és az 1969. évi bécsi egyezménybe foglaltak. Tekintettel arra, hogy Magyarország részese az 1969. évi bécsi egyezménynek, így jelen szócikk annak a fenntartásra vonatkozó szabályait ismerteti.^[48]

[31] Fenntartás csak többoldalú nemzetközi szerződéshez csatolható, és akkor is csak olyan szerződéshez vagy szerződési rendelkezéshez, amely nem tiltja azt. A fenntartás nem lehet

összeegyeztethetetlen a szerződés tárgyával és céljával, és több egyezmény is tiltja az általános tartalmú, nem kellően konkrét fenntartást (például Emberi Jogok Európai Egyezménye). Ha egy szerződés kifejezetten engedélyezi a fenntartás tételét, úgy nem szükséges, hogy a többi részes állam elfogadja azt. Azonban, ha a szerződés nem szól róla, vagy a részes felek kis száma vagy a szerződés tárgya és célja alapján az tűnik ki belőle, hogy azt minden állam egyformán és teljes körűen kell hogy alkalmazza, akkor a fenntartás érvényességi feltétele a többi állam általi elfogadása. Amennyiben egy állam nem akarja elfogadni a fenntartást, úgy 12 hónapon belül kifogással él az ellen. Ha nem tesz kifogást, akkor részéről a fenntartás elfogadottnak minősül. A fenntartás csak a fenntartást tevő és a többi állam közötti viszonyban módosítja a szerződés rendelkezéseit, a többi részes fél közötti viszonyban nem. Ha egy állam kifogással élt a fenntartással szemben, akkor a szerződés a fenntartással érintett rendelkezések kivételével közte és a fenntartást tevő között hatályba lép. Ez alól csak az jelent kivételt, ha a fenntartást ellenző fél ún. kizáró kifogást tesz, ebben az esetben ugyanis a kettejük viszonyában nem lép hatályba a szerződés. A fenntartás és a kifogás is bármikor visszavonható.

[32] Ez a rövid összefoglaló azt sejteti, hogy egy egyszerű jogintézményről van szó, azonban ez távol áll az igazságtól. A gyakorlatban számos problémát vet fel, és a Nemzetközi Bíróság is több alkalommal vizsgálta.^[49] Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága pedig 1994-től 2011-ig elemezte a témát, amelynek lezárásaként 2011-ben az ENSZ Közgyűlése elfogadta az NJB által készített, harmincoldalas „Gyakorlati útmutatót” és a hozzáfűzött, megközelítően hatszáz oldalas kommentárt.^[50]

3.1. A nemzetközi szerződés érvénytelensége

[33] Az előző pontban vázoltuk a nemzetközi szerződés megkötésének jogszerű menetét, amelynek eredményeként létrejön az érvényes szerződés. A szerződés megkötése során elkövetett bizonyos „hibák” a szerződés érvénytelenségét eredményezhetik. A szerződésnek a szerződő felek együttes, valódi akaratát kell kifejeznie. A nemzetközi jog tudományában – a magyar polgári jogtól eltérően – nem annyira a ->semmisség és ->megtámadhatóság felosztást alkalmazzuk az érvénytelenségi okok csoportosítására, mint inkább a francia joghagyományból ismert abszolút és relatív érvénytelenséget (habár az 1969. évi bécsi egyezmény használja a semmisség kifejezést az 52. cikkében).

[34] Az 1969. évi bécsi egyezmény szerint abszolút érvénytelen az erőszak hatására kötött szerződés és a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő normáiba (ún. *jus cogens*) ütköző szerződés. Relatív érvénytelenségnek minősül a belső jogba ütköző szerződés, a ->tévedésben és a tévedésbe ejtéssel kötött szerződés, valamint a megvesztegetéssel kötött szerződés.^[51]

3.1.1. Erőszak hatására kötött szerződés

[35] Az abszolút érvénytelenség egyik esete az erőszak hatására kötött szerződés (->az erőszak tilalma). Ez háromféle módon valósulhat meg, az erőszak irányulhat az állam képviselője vagy maga az állam ellen, sőt az állam elleni erőszakkal való fenyegetés is ide tartozik.^[52] A gyakorlatban sokszor a képviselő elleni és az állami elleni erőszak együtt jelent meg, így például 1939-ben Hacha csehszlovák elnököt nem csak személyesen kényszerítették a német protektorátusi szerződés aláírására, hanem megfenyegették Prága lebombázásával is.^[53] Az állam elleni erőszak alkalmazását vagy azzal való fenyegetést az ENSZ Alapokmány^[54] tiltja, a nemzetközi jog egyik alapelvévé vált a XX. század első felében, így megjelenése a szerződések jogában érthető. Azonban a jogszerűen, az ENSZ Alapokmánynak megfelelően alkalmazott erőszak hatására létrejött szerződés érvényessége nem kérdéses, tehát annak ->semmisségére nem lehet hivatkozni.^[55]

3.1.2. Imperatív normába ütköző szerződés

[36] Az 1969. évi bécsi egyezmény 53. cikke határozza meg a másik abszolút érvénytelenségi esetet, nevezetesen, ha a szerződés a nemzetközi jog imperatív normájába ütközik. Ez a cikk megadja az imperatív norma vagy más néven feltétlen alkalmazást igénylő norma (*jus cogens*) fogalmát is: „olyan normát jelent, amelyet az államok nemzetközi közössége, mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni.” Noha teljes bizonyossággal, kimerítő módon nem tudjuk felsorolni a nemzetközi jog kógens normáit, van néhány, amelyek kógens/imperatív jellegét a nemzetközi közösség általánosan elismeri: az erőszak tilalma, a rabszolgaság tilalma, a népiirtás tilalma, a kalózkodás tilalma, a kínzás tilalma és a faji megkülönböztetés tilalma.^[56] A bécsi egyezmény szerint tehát egy már létező imperatív normával ellentétes nemzetközi szerződés érvénytelen lesz. Ez az érvénytelenségi eset nem tévesztendő össze azzal, amikor a nemzetközi szerződés megkötése után jön létre egy azzal ellentétes imperatív norma. Ebben az esetben ugyanis a szerződés eredetileg érvényesen létrejött, de a későbbi normaütközés miatt a szerződés egésze vagy a normával érintett rendelkezései érvénytelenné válnak és megszűnnek.^[57] Megjegyzendő, hogy a nemzetközi szerződés érvénytelensége nem befolyásolja az állam nemzetközi felelősségét azért, ha *jus cogens* normát sértett^[58] (->[az államok nemzetközi jogi felelőssége](#)).

3.1.3. A szerződéskötési hatáskörre vonatkozó belső jogi rendelkezések megsértése

[37] A szerződéskötési hatáskörre vonatkozó belső jogi rendelkezések megsértése abban az esetben vezethet a szerződés érvénytelenségéhez, ha az állam alapvető fontosságú belső jogszabályt sértett és a jogsértés szemmel látható, tehát az ügyben az általános gyakorlattal összhangban és jóhiszeműen eljáró bármely állam számára nyilvánvaló lenne.^[59] Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy alkotmányos szintű szabály megsértésének kellene történnie. Tulajdonképpen kizárt, hogy erre az érvénytelenségi okra ratifikációköteles nemzetközi szerződésnél hivatkozzanak, mivel, – ahogyan a szerződéskötés folyamatánál láttuk – számos ellenőrzésen átesik a szerződés, mire létrejön (->[a nemzetközi jog és a belső jog viszonya](#)). Hasonlóan nincs esély ezen a jogcímen az érvénytelenítésre, ha a megerősítés előtt volt alkotmánybírói normakontroll vagy népszavazás (->[népszavazás és népi kezdeményezés](#)).^[60] Ennek megfelelően nem is említhető példaként olyan eset, amikor ezt az érvénytelenségi okot nemzetközi bírói fórum vagy a másik szerződő fél elfogadta volna, habár egyes esetekben felmerült az erre történő hivatkozás lehetősége.^[61]

3.1.4. A tévedés

[38] A ->tévedés szintén szigorú feltételek esetén eredményezheti egy szerződés érvénytelenségét: a tévedésnek olyan tényre vagy helyzetre kell vonatkoznia, amelyet az adott állam a szerződés megkötésekor létezőnek feltételezett, s amely lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a szerződést magára nézve kötelező hatályúnak ismerje el, azonban nem hivatkozhat rá, ha a saját magatartásával hozzájárult a tévedéshez vagy azt észlelnie kellett volna.^[62] A tévedésnek tényre vagy helyzetre kell irányulnia, így alapvetően kizárt a jogi tévedésre hivatkozás.^[63] Azonban még ha a ténybeli vagy helyzetbeli tévedés kétségtelen is ez nem feltétlen érvényteleníti a szerződést, ugyanis a Nemzetközi Bíróság a Preah Vihear-templom ügyben kimondta, hogy ha egy állam évtizedeken át tudomásul vette a tévedés által létrejött helyzetet (nevezetesen, hogy a templom nem Thaiföld, hanem Kambodzsa területén van), akkor ez a tévedésbe való belenyugvásként értelmezendő.^[64]

3.1.5. A megtévesztés

[39] A megtévesztés esetében szándékos tévedésbe ejtésről vagy tévedésben tartásról van szó, azonban itt sem valamilyen jelentéktelen helyzettel kapcsolatos a megtévesztés, hanem az állam a megtévesztő magatartással veszi rá a másik államot a szerződés megkötésére.^[65] Megtévesztő magatartásnak minősül bármilyen valótlan állítás, a valóság elferdítése.^[66] Emiatt alapvetően sérül a szerződés megkötéséhez és végrehajtásához szükséges jóhiszeműség (->[jóhiszeműség és rosszhiszeműség](#)) a felek között.^[67] Az érvénytelenségre azonban csak akkor hivatkozhat sikerrel az állam, ha bizonyítja, hogy a rosszhiszemű, megtévesztő magatartás miatt kötötte meg a szerződést (és anélkül nem tette volna). Erre az érvénytelenségi okra se gyakran látunk gyakorlati példát, mivel a szerződéskötés lépései során számos állami szerv (kormány, parlament, államfő) érintett, és kevésbé valószínű, hogy sehol nem fedezik fel a hibát.

3.1.6. A megvesztegetés

[40] A relatív érvénytelenség legújabb esete a megvesztegetés, amely nem rendelkezik szokásjogi gyökerekkel (mint a tévedés és a megtévesztés), hanem az 1969. évi bécsi egyezmény vezette be. Ha egy állam képviselőjének a közvetlen vagy közvetett megvesztegetésével érte el egy másik tárgyaló állam, hogy a szerződést kötelező hatályúnak ismerjék el, akkor az érintett állam hivatkozhat a megvesztegetésre annak érdekében, hogy érvénytelenítse a szerződést.^[68] Noha a nemzetközi kapcsolatok sem mentesek a korrupciótól,^[69] olyan eset nem idézhető itt, amelyben államok közötti nemzetközi szerződés vált volna érvénytelenné megvesztegetés miatt.^[70]

3.1.7. Az érvénytelenségi eljárás

[41] Az öt érvénytelenségi eset nem automatikusan eredményezi a szerződés érvénytelenségét, hanem egy érvénytelenítési eljárás lefolytatására van szükség. Az abszolút érvénytelenségre bármely részes fél hivatkozhat, tehát többoldalú szerződés esetén akár harmadik, abban nem érintett állam is. A relatív érvénytelenség abban különbözik ettől, hogy arra csak az akarathibával érintett fél hivatkozhat. Az abszolút érvénytelenség esetén az egész szerződés érvénytelen lesz, míg a relatív érvénytelenség eseteinél lehetőség van a szerződési rendelkezések szétválasztására és csak az érintett cikkek érvénytelenítésére (abban az esetben, ha ezt a szerződés integritása megengedi). Egy szerződés érvénytelenségére hivatkozó részes fél írásban köteles ezt a többi részes féllel közölni, akiknek három hónapjuk van azt kifogásolni. Ha nem emelnek kifogást, akkor a szerződés vagy annak egy része érvénytelenné válik. Ha nem értenek egyet az érvénytelenségre hivatkozó féllel, akkor kifogással élhetnek. Ebben az esetben közöttük nemzetközi jogvita keletkezik, amelyet a ->[a viták békés rendezésének](#) eszközeivel kell rendezniük 12 hónapon belül. Ha ez nem valósul meg, akkor az abszolút érvénytelenség elbírálása végett a felek a Nemzetközi Bírósághoz (->[nemzetközi bíráskodás](#)) vagy választottbírósághoz (->[választottbíráskodás](#)) fordulnak, míg a relatív érvénytelenséget egyeztetőbizottság állapítja meg.^[71]

[1] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény (8. j.) 65–66. cikk.

3.2. A nemzetközi szerződés hatálya

[42] Közismert, hogy a szerződéseknek van időbeli hatálya, azonban mindemellett a nemzetközi szerződések esetében is megkülönböztethetünk tárgyi, személyi és területi hatályt.

[43] A szerződés időbeli hatálya azt mutatja meg, hogy mikortól és meddig alkalmazandó a szerződés, ugyanis az érvényesen megkötött szerződés nem feltétlen lép rögtön hatályba. Ahogyan a szerződéskötés folyamatánál láttuk, a szerződés hatályba léphet az aláírással, a ratifikációval vagy akár egy, a szerződésben megjelölt későbbi időpontban vagy esemény bekövetkezésekor is. A visszaható hatály azonban a nemzetközi jogban sem tipikusan elfogadott, habár lehetséges, ha a

szerződésben részes minden fél elfogadja azt. Természetesen ezáltal nem sérülhetnek a nemzetközi jogban is elfogadott ->*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* elvek. A nemzetközi szerződés időbeli hatályának a vége a szerződés megszűnését jelenti, így arról abban a 3.5. alpontban lesz szó.

[44] A nemzetközi szerződés tárgyi hatálya a szerződés által szabályozott témákat, tárgykört jelenti. Egy nemzetközi szerződésnek szinte bármilyen tárgya lehet, természetesen azzal a megkötéssel, hogy az nem lehet nemzetközi jogellenes, például nem írhatja elő rabszolgák kereskedelmét.

[45] A nemzetközi szerződések területi hatálya azt a földrajzi térséget jelöli, amelyen a szerződés rendelkezései érvényesülnek, alkalmazandóak. Általában ez a részes államok teljes államterülete, azonban a szerződő felek meghatározhatják az államoknak csak egy részét is, de akár tágabb térségre is vonatkoztathatják (->*térség és terület a nemzetközi jogban*). A gyarmati korszak maradványaként manapság is megjelenik a tengerentúli területeken való alkalmazás, például az Egyesült Királyság által kötött nemzetközi szerződésekben.^[72] Ugyanígy kiterjesztett a területi hatálya a nemzetközi humanitárius jogi egyezményeknek is, mivel azok például a megszállt állam területén is alkalmazandók (->*a fegyveres összeütközések joga, nemzetközi humanitárius jog*). A területi értelemben leginkább kiterjesztőnek tekinthetjük a világűrrel kapcsolatos megállapodásokat, amelyek esetében a részes államok a világűrben, égitesteken vagy akár az egész Naprendszerben kötelesek azt betartani.^[73]

[46] A nemzetközi szerződés személyi vagy alanyi hatálya mutatja meg, hogy melyek a szerződés részes felei, a szerződésbe foglalt jogok és kötelezettségek kit illetnek vagy terhelnek. Kivételes esetben a nemzetközi szerződés kihathat a nemzetközi jog más alanyaira is, anélkül, hogy ők a szerződésben részes féllé válnának (->*a nemzetközi jog különleges alanyai*). Ilyen eset, ha az állam utólagosan beleegyezik a szerződés végrehajtásába, tehát egyoldalúan kötelezettséget vállal (->*az államok egyoldalú aktusai*). További ilyen eset, ha harmadik állam javára állapít meg jogokat és azt a harmadik állam nem kifogásolja, elfogadja vagy hallgatólagosan beleegyezik. Ezt a jogirodalom nevezi ígéretnek vagy ígérvénynek is. A főszabály alóli kivételként jelenik meg a *jus cogens* normát létesítő szerződés is, amilyen például az ENSZ Alapokmány. Az abban nem részes államra is vonatkoznak az abba foglalt alapelvek és a betartását a Biztonsági Tanács ki is kényszerítheti. A nemzetközi gazdasági jog területéről ismert ->*a legnagyobb kedvezményes elbánás elvét* rögzítő szerződés, amely esetében egy harmadik, a szerződésben nem részes állam is a legkedvezőbb feltételeket kapja, tekintettel egy korábbi, közte és a legnagyobb kedvezményt másik állam felé biztosító állam között létrejött szerződésre.

3.3. A nemzetközi szerződés értelmezése és végrehajtása

[47] Egy nemzetközi szerződés alkalmazása során folyamatosan értelmezni kell a szerződés szövegét ahhoz, hogy azt a szerződő felek szándékával összhangban, a szerződéskötéskori akarathoz megfelelően lehessen végrehajtani. Haraszi György megfogalmazásában

[...] a nemzetközi szerződés értelmezése alatt azt a jogi műveletet értjük, amely a szerződés konkrét alkalmazásával kapcsolatban a szerződési tartalom feltárására irányul a felek szerződéskötéskori szándékának a szerződésszöveg és más, erre alkalmas anyagok alapján való megismerése révén.^[74]

[48] A jogtudomány számos jogértelmezési elvet és módszert dolgozott ki, amelyek a nemzetközi jog tudományában is megjelentek.^[75] Ezek az elvek szüremlettek át az 1969. évi bécsi egyezmény nemzetközi szerződések értelmezésével foglalkozó 31–33. cikkébe.

[49] A nemzetközi szerződés végrehajtásának és értelmezésének elvei közül a legfontosabb a *pacta sunt servanda* elv. A *pacta sunt servanda* latin kifejezés, önmagában annyit jelent, hogy „a

szerződéseket be kell tartani”, eredete az ókori jogrendszerekig vezethető vissza. A iustinianusi kodifikációban például így jelenik meg: „Elrendeljük, hogy senkinek sem szabad a saját pactuma ellenére eljárnia, és [ezáltal] a szerződő feleket becsapnia.”^[76]

[50] Pontosan nem tudni, hogy a nemzetközi jogba mikortól került be ez az elv,^[77] de a nemzetközi jogtudósok munkáiban már a középkorban megjelenik.^[78] Grotius az 1625-ben megjelent könyvében már a nemzetközi jogban létező kötelezettségként utal rá: „a természetjogból folyik a szerződések megtartásának kötelezettsége”.^[79]

[51] Az 1969. évi bécsi egyezmény 26. cikke tartalmazza a *pacta sunt servanda* elvét, amely kimondja, hogy „Minden hatályos szerződés kötelezi a részes feleket és a szerződést jóhiszeműen kell végrehajtaniok”. Ez egybeesik az ENSZ Alapokmánya 2. cikk (2) bekezdésével, miszerint az államoknak az Alapokmányban vállalt kötelezettségeiket jóhiszeműen kell teljesíteniük. Az elv mára egyértelműen magában foglalja a jóhiszeműség követelményét, ahogyan látható az idézett bécsi egyezményben és az ENSZ Alapokmányában is. Az Állandó Választott Bíróság a Határok a Timor-szigeten ügyben^[80] hangsúlyozta, hogy a nemzetközi szerződéseket minden állam köteles jóhiszeműen, teljes mértékben végrehajtani, és a végrehajtás során köteles a felek szándékát szem előtt tartani. Ennek az elvnek részét képezi, hogy egy állam sem hivatkozhat a belső jogára annak érdekében, hogy mentesüljön nemzetközi jogi kötelezettségei alól, valamint a helyi jog nem élvezhet elsőbbséget a nemzetközi joggal szemben.

[52] Az elv konkrét tartalmának kialakításában jelentős szerepük volt a nemzetközi bíróságoknak (->nemzetközi bíraskodás, ->nemzetközi bíróságok döntései) és a Nemzetközi Jogi Bizottság tagjainak. A *pacta sunt servanda* elvből az is következik, hogy a nemzetközi szerződéseket nem lehet egyoldalúan módosítani, sőt, például McNair szerint még egyoldalúan felmondani sem, ha maga a szerződés nem tartalmaz erre nézve egyértelmű rendelkezést.^[81] A Nemzetközi Bíróság ítéleteiből, különösen a Bős–Nagymaros ügyben hozottból kirajzolódik, hogy a *pacta sunt servanda* elv alól egyre kevesebb az elfogadható kivétel. A nemzetközi jogbiztonság megköveteli, hogy a nemzetközi szerződéseket módosítani, megszüntetni vagy azok teljesítése alól kibújni csak a részes felek közös szándéka szerint vagy rendkívül szűk körben, a nemzetközi jog általános szabályai szerint lehessen. A Nemzetközi Jogi Bizottság bécsi egyezményhez fűzött kommentárjában közli, hogy a *pacta sunt servanda* elvben benne foglaltatik az a kötelezettség is, hogy egyik fél sem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel megghiúsítja a szerződés céljának elérését vagy amellyel veszélyezteteti a szerződés céljának és tárgyának megvalósulását.^[82] A szerződés értelmezésének feltétele, hogy az a szerződés alkalmazásához, teljesüléséhez vezessen.^[83]

[53] Összefoglalva a *pacta sunt servanda* elv a következő elveket foglalja magában: 1. Jóhiszeműség követelménye. 2. Egy állam sem hivatkozhat a belső jogára annak érdekében, hogy mentesüljön nemzetközi jogi kötelezettségei alól. 3. A nemzetközi szerződések sorsának rendezéséhez szükséges a részes felek egyetértése, egyoldalúan nem cselekedhetnek. (Eltételezve bizonyos kivételektől, így például egyes megszűnési esetektől.) 4. Egyik szerződő fél sem veszélyeztetheti a szerződés céljának és tárgyának megvalósulását. A szerződést úgy kell értelmezni, alkalmazni, hogy az a benne foglalt elvek, célok, rendelkezések teljesülését, valóra válását segítse elő. 5. A jogellenes szerződésszegésből joga nem származhat az államnak.^[84]

[54] A szerződés szövegét a szavak hétköznapi, szokásos értelme szerint kell értelmezni, figyelemmel a szövegösszefüggésre.^[85] Az értelmezés szempontjából a szerződés részének kell tekinteni a bevezetőjét és a mellékleteit is. A szavak értelmét nem a szöveggörnyezetből kiragadva, hanem a teljes szövegre tekintettel kell vizsgálni. Ehhez segítséget nyújtanak a logikai értelmezési eszközök is. „A nemzetközi szerződések tekintetében a logikai értelmezés nem lehet más, mint a kérdéses szerződési szabály értelmének más normákkal való összevetés alapján, bizonyos logikai elvek segítségével történő feltárása.”^[86] Ha a nyelvtani értelmezés nem vezet eredményre, akkor a szerződés célja nyújthat további segítséget.^[87] A teleologikus értelmezés a logikai értelmezés egyik válfajának tekinthető, mivel a szerződés célja is a szerződés rendelkezéseiből olvasható ki.^[88]

[55] A szerződésen kívüli egyéb, értelmezést segítő eszközök lehetnek: a) az olyan megállapodások, okmányok, amelyeket egy, több vagy az összes részes fél készített a szerződés értelmezésével kapcsolatosan (értelmező nyilatkozat, megállapodás);^[89] b) a szerződést előkészítő munkálatok (*travaux préparatoires*); c) a szerződés megkötésének körülményei;^[90] d) a szerződés alkalmazása során utólag kialakult olyan gyakorlat, amely a szerződés értelmezését illetően a részes felek megegyezését jelenti (gyakorlati értelmezés).

[56] Az Állandó Nemzetközi Bíróság gyakorlatában a leghangsúlyosabb szerepet a szerződő felek szerződéskötéskori szándéka kapta és kevésbé volt jelentős a felek későbbi magatartása.^[91] Ehhez képest a Nemzetközi Bíróság ítélkezése során dinamikusabb, a felek későbbi gyakorlatát is figyelembe vevő ítélkezés látható.^[92] Ezzel a témával foglalkozik az „időközi jog” (*inter-temporal law*) és a dinamikus vagy evolutív értelmezés elmélete, amelyek szerint a szerződés értelmezésénél arra is figyelemmel kell lenni, hogy a megkötés óta eltelt időben milyen változások álltak be a jogban, a körülményekben és ezáltal a felek szándékában is.^[93] Vitatt, hogy ez egy új értelmezési módszer-e vagy csak az eddig rendelkezésre álló értelmezési eszközök megfelelő használatáról van-e szó.^[94] Tény, hogy a szerződések értelmezése során figyelembe kell venni a felek szerződéskötés utáni magatartását is, mind a szokásjog, mind az 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikke alapján, ha ez a részes felek megegyezését jelenti.

[57] Az értelmezés különböző eszközeinek alkalmazása tulajdonképpen összetett művelet, nem külön-külön, hanem együtt adja meg a szerződés valódi értelmét.^[95] „Az értelmező tevékenységnél abból kell kiindulni, hogy a szerződő felek szándékát a szerződési szöveg fejezi ki, de ez nem jelenti azt, hogy a szerződési szöveg mellett ne lehetne, és ne kellene más eszközöket is igénybe venni a részes felek tulajdonképpeni szándékának feltárása érdekében.”^[96] Az értelmezés nem mechanikus eljárás, amely teljes mértékben racionalizálható, azonban nem jelenti azt, hogy elsődlegesen politikai tevékenység lenne.^[97]

3.4. A nemzetközi szerződés módosítása

[58] A nemzetközi szerződés élettartama folyamán szükséges lehet annak módosítása azért, hogy tovább is alkalmazható legyen a szerződő felek számára. Főszabály szerint a szerződés módosítására ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a megkötésére. Tipikusan az összes részes fél kell hozzá, ugyanúgy aláírás és ratifikáció szükséges. Ez alól kivételt képezhetnek egyes többoldalú szerződések, amelyeknél nem szükséges az egyhangúság, csak bizonyos többség^[98] (például az ENSZ Alapokmány módosítása úgy valósítható meg, hogy a Közgyűlés tagjai kétharmados szótöbbséggel elfogadják a módosított szöveget, amelyet az Egyesült Nemzetek tagjainak kétharmada – köztük a Biztonsági Tanács valamennyi állandó tagja – a saját alkotmányos eljárásának megfelelően megerősíti).^[99]

3.5. A nemzetközi szerződés megszűnése

[59] Egy nemzetközi szerződés megszűnésének számos oka lehet, amelyeket a nemzetközi jogtudomány tipikusan két nagy csoportba sorol: 1) a szerződés megszűnése a szerződő felek akaratából; 2) a szerződés megszűnése a nemzetközi jog általános szabályai alapján.^[100] Az első kategóriába tartozik a szerződés megszűnése a) a szerződésben meghatározott esemény bekövetkezése miatt, b) felmondás miatt, c) közös megegyezéssel, d) revízió miatt, e) a szerződéssel ellentétes új szokásjog létrejötte miatt. A második csoportba tartoznak azok az esetek, amikor a szerződés megszűnik a) a teljesítése miatt, b) lehetetlenülése miatt, c) a körülmények alapvető megváltozásának hatására, d) fegyveres összeütközés hatására, e) az állam jogutód nélküli megszűnése miatt, f) szerződésszegés miatt.

[60] A jogtudományban általánosan elterjedt csoportosítás azonban egy ponton vitatható: amikor egy szerződés megszűnik annak szerződésszerű teljesítése miatt, akkor ez a szerződő felek közös

akarátán alapul, így a teljesítést célszerűbb lenne az első kategóriába sorolni,^[101] vagy nem a két csoport valamelyikébe, hanem a kettő közé.^[102] A *bécsi egyezmény* nem is alkalmaz semmilyen csoportosítást.

[61] Összességében elmondható, hogy a szerződések tipikusan a felek akaratából szűnnek meg. Ezek az esetek kevésbé problematikusak, az összes szerződő fél közös szándékát jelzik. Ezek a pozitívumok nem mondhatóak el a nemzetközi jog általános szabályai szerinti megszűnés eseteire, amelyeknél vagy csak az egyik szerződő fél magatartása vezet a megszűnéshez (szerződésszegés), vagy a felek akaratán kívül álló esemény (például lehetetlenülés természeti esemény miatt), vagy olyan súlyos esemény hatására következik be, mint a felek közötti fegyveres összeütközés. Ennek köszönhetően az első csoport esetei viszonylag egyszerűen és könnyen leírhatóak, a második csoport eseteinél sokkal hosszabb a fogalommeghatározás és részletesebbek a szabályok.

3.5.1. A szerződésben meghatározott esemény bekövetkezése miatti megszűnés

[62] A szerződés alkalmazását valamennyi részes fél vagy egy bizonyos részes fél vonatkozásában meg lehet szüntetni a szerződés rendelkezéseinek megfelelően. Így tehát, ha a szerződésben a felek abban állapodnak meg, hogy bizonyos esemény bekövetkezése a szerződés megszűnését eredményezi, akkor a szerződés megszűnik annak a megtörténtekor. Ennek két fajtája ismeretes, egyrészt a szerződésben bontó feltételként jelenhet meg egy bizonyos időtartam eltelte vagy időpont bekövetkezése, másrészt egy előre meg nem határozható időpontban bekövetkező esemény is lehet. Az előbbi esetet úgy is nevezhetnénk, hogy a határozott időtartamra kötött szerződés megszűnik, ha a felek azt nem hosszabbítják meg. Ennek egy közismert példája az Európai Szén- és Acélközösség alapító szerződése, amelyet 1951-ben ötven évre kötöttek meg (az 1952-ben hatályba lépő szerződés meg is szűnt 2002-ben). Ennél sokkal jellemzőbb a rövidebb, három vagy öt évre kötött nemzetközi szerződés, például a kulturális együttműködés területén.^[103] Ismeretes olyan szerződés is, amelyben nem egy időtartamot adnak meg, hanem egy konkrét dátumot jelölnek ki a megszűnés napjaként.^[104]

[63] Bontó feltétel nemcsak az idő múlása lehet, hanem más, a szerződésben meghatározott esemény bekövetkezése vagy be nem következése is. A szerződő felek a szerződés megkötésekor tarthatnak attól, hogy bizonyos esemény megtörténte esetén már nem állna érdekükben alkalmazni a szerződést, így az megszünteti azt.. Ilyenkor az esemény időpontját nem ismerjük előre, tehát a szerződés megkötésekor nem meghatározható, ha ismert és meghatározható, akkor az előző esetről van szó. Nagyon sokféle példát találhatunk a gyakorlatban ilyen eseményre: az 1957. évi egyezmény a szovjet csapatok ideiglenes magyarországi állomásozásáról úgy rendelkezett, hogy az addig marad hatályban, amíg szovjet csapatok állomásoznak az ország területén.^[105] Ide sorolandó a többoldalú nemzetközi szerződések olyan kitétele, amely szerint, ha a részes felek száma egy meghatározott szám alá csökken, akkor a szerződés minden részes fél tekintetében megszűnik. Ilyen rendelkezést tartalmaz például az 1948. évi népiirtás elleni egyezmény, amelynek a XV. cikke ilyen minimumként értékeli, ha csak 16 részes állam maradna.^[106]

3.5.2. Felmondás

[64] A nemzetközi szerződésben foglalt szabályoknak megfelelően a szerződés felmondható. A nemzetközi szerződések – tekintettel a [->szerződési szabadság](#) elvére – erre változatos szabályokat állapítanak meg. Közös bennük, hogy a felmondást írásban kell a többi részes féllel közölni, azonban a felmondási időre vonatkozó rendelkezések terén sokféle megoldás látható. Vannak, amelyek csak bizonyos időtartamot jelölnek meg (például hat hónap, egy év, három év) és vannak, amelyek komplex módon jelölik a felmondás lehetséges időpontját (például tíz évente egyszer nyílik meg erre a lehetőség;^[107] legalább öt évig részes félnek kell lenni, és utána bármikor felmondható hat havi felmondási idővel;^[108] az első tíz év letelte után öt évente van

lehetőség felmondani, hat hónappal a határidő lejárta előtt^[109]) vagy feltételhez kötik a felmondást (például a szerződés tartalmával összefüggő rendkívüli körülmények az ország magasabb érdekeit veszélyeztetik, akkor a felmondásról három hónappal előbb értesíteni kell a Szerződés összes többi részesét és az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsát^[110]).

[65] Ha a szerződés nem tartalmaz rendelkezést a felmondásról, akkor a szerződés nem mondható fel egyoldalúan, kivéve, ha megállapítható, hogy a részes felek meg kívánták adni a felmondás vagy a kilépés lehetőségét, vagy a felmondás vagy a kilépés joga a szerződés természetéből következik. Ebben az esetben a felmondási idő legalább 12 hónap.^[111]

3.5.3. Közös megegyezés

[66] A nemzetközi szerződés megszüntethető az összes részes fél közös egyezsége alapján. Ez az egyik legtisztább eset, mivel itt minden szerződő fél egyetért a szerződés megszüntetésében és megállapodnak az azzal összefüggő kérdésekben.

3.5.4. Revízió

[67] Egy nemzetközi szerződés megszűnhet úgy is, hogy a szerződésben részes összes fél új szerződést köt ugyanabban a tárgykörben, mint amiről a korábbi szerződés is szólt. Ezt revízióknak nevezzük.

[68] Ilyenkor a korábbi szerződés abban az esetben szűnik meg, ha „a későbbi szerződésből kitűnik vagy másképpen megállapítható, hogy a részes felek szándéka arra irányult, hogy a tárgyat ez a szerződés szabályozza; vagy a későbbi szerződés rendelkezései a korábbi szerződés rendelkezéseivel annyira összeegyeztethetetlenek, hogy a két szerződést nem lehet egyszerre alkalmazni.”^[112]

3.5.5. A szerződéssel ellentétes szokásjog létrejötte (desuetudo)

[69] A nemzetközi jogban a nemzetközi szerződés és a **->nemzetközi szokásjog** között nincs hierarchia, azok azonos szintű jogforrások. Ennek köszönhetően elképzelhető, hogy a szerződő felek között kötött nemzetközi szerződés után a részes felek azzal ellentétes gyakorlatot folytatnak. Ilyenkor a *lex posterior derogat legi priori* elvnek köszönhetően a később létrejött szabály lerontja a korábbi. A nemzetközi gyakorlatban azonban ez az eset ritkán „rontja le” a teljes szerződést, inkább csak a szerződés bizonyos rendelkezéseire hat megszüntetően. Egyik közismert példája ennek az ENSZ Alapokmányban a Biztonsági Tanács szavazási rendjére vonatkozó szabálynak a gyakorlati változása, nevezetesen, hogy míg az írott jogszabály nem engedélyezi a tartózkodást, addig a gyakorlatban ezt is alkalmazzák (habár itt nem annyira az érintett rendelkezések megszűnéséről van szó, mint inkább a szokásjog általi módosításáról). A *desuetudo* példaként említi Kovács Péter azokat a második világháborút lezáró békeszerződési rendelkezéseket, amelyek szerint tilos német katonákat kiképezni vagy német fegyvereket vásárolni. Ezek az 1947-ben született szabályok a XXI. századi Európában idejét múltak és régóta nem alkalmazottak.^[113]

3.5.6. Teljesítés

[70] Vannak nemzetközi szerződések, amelyeknél egyértelműen látható, hogy a jogok és kötelezettségek teljesültek. Így a nemzetközi szerződések bizonyos fajtái megszűnnek a benne foglalt kötelezettségek teljesítésével. Az egyszeri vagy meghatározott számban ismétlődő kötelezettségeket tartalmazó szerződések, amilyenek például a terület-átruházási vagy hadifoglyok cseréjéről szóló egyezségek, megszűnnek ezek teljesítésével. Ezután ugyanis kiüresednek, a továbbiakban nincs mit végrehajtani.^[114] Míg a jogtudomány egyetért abban,

hogyan ez a megszűnési eset létezik, addig az 1969. évi bécsi egyezmény nem jelöli azt önálló megszűnési esetként.

3.5.7. A körülmények alapvető megváltozása

[71] A körülmények alapvető megváltozását (->*clausula rebus sic stantibus*) mint a szerződés megszűnésének az egyik lehetséges okát, az 1969-es bécsi egyezmény 62. cikke szabályozza. Ennek megfelelően a részes felek akkor hivatkozhatnak a szerződés megkötésének idejében fennállott körülmények előre nem látott, alapvető megváltozására, ha 1) ezeknek a körülményeknek a fennállása lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a részes felek a szerződést magukra nézve kötelező hatályúnak ismerjék el; és 2) a változás hatására gyökeresen átalakul a szerződés alapján még teljesítendő kötelezettségek mértéke.

[72] Az egyezmény azonban kivételként határozza meg a határmegállapító szerződéseket, amelyek esetében nem lehet erre szerződésmegszüntető okként hivatkozni. Az egyezmény továbbá kizárja a részes fél hivatkozási jogalapját, ha az alapvető változás annak eredménye, hogy az erre hivatkozó részes fél akár a szerződésből folyó kötelezettségét, akár a szerződésben részes bármelyik féllel szemben fennálló más nemzetközi kötelezettségét megszegte (->*az államok nemzetközi jogi felelőssége*).

[73] A klauzula lényege, hogy „a felek csak olyan körülmények között hajlandóak a szerződést hatályban tartani, amely körülmények között megkötötték”.^[115] Erre azonban igen könnyű lenne hivatkozni annak érdekében, hogy kibújjunk a kötelezettségek teljesítése alól, ugyanis a világ folyamatosan változik. Ennek köszönhető az, hogy nem elegendő a körülmények pusztán megváltozása, hanem több feltételnek is teljesülnie kell ahhoz, hogy erre sikeresen lehessen hivatkozni. A nemzetközi bíróságok előtt ez nagyon ritkán valósul meg, habár az államok több alkalommal is próbáltak rá hivatkozni.^[116] Magyarország is felhozta a Bős-Nagymaros ügyben, a Nemzetközi Bíróság azonban nem fogadta el azt az érvelést, hogy a politikai és gazdasági rendszerváltozás alapvetően megváltoztatta volna a szerződés alapján még teljesítendő kötelezettségek mértékét, vagy, hogy bizonyos változások ne lettek volna előre láthatóak.^[117] A Bíróság kifejtette, hogy a körülmények alapvető megváltozásának olyan hatással kell lennie a szerződésre, amely radikálisan átalakítja a még teljesítendő kötelezettségek mértékét, valamint a szerződéses viszonyok stabilitása megköveteli, hogy a körülmények alapvető megváltozására csak kivételes esetben hivatkozzanak az államok. Így tehát a szerződés megkötése mögött álló általános érdekek, például a politikai érdekközösség, a baráti kapcsolatok mellett vizsgálандóak a szerződés megkötésének konkrét, speciális okai is, és azok tekintetében kell felmérni a kritériumok teljesülését.^[118] A hatalmi viszonyokban történt változás nem elegendő önmagában a klauzula sikeres felhívásához.^[119]

3.5.8. A teljesítés utólagos lehetetlenülése

[74] A bécsi egyezmény 61. cikkének megfelelően a nemzetközi szerződés megszűnését idézheti elő a szerződés teljesítésének lehetetlenné válása. Erre hivatkozni akkor lehet, „ha a lehetetlenülés a szerződés végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges tárgy tartós eltűnése vagy megsemmisülése folytán következett be”. Amennyiben „a lehetetlenülés időleges, erre csak mint a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára lehet hivatkozni”.^[120] A körülmények alapvető megváltozásához hasonlóan ebben az esetben is érvényesül, hogy a részes fél nem hivatkozhat a teljesítés lehetetlenülésére, „ha a lehetetlenülés annak eredménye, hogy a részes fél akár a szerződésből fakadó kötelezettségét, akár a szerződésben részes bármelyik másik féllel szemben fennálló bármilyen más nemzetközi kötelezettségét megszegte”.^[121] Ennek az eltűnő vagy megsemmisülő tárgynak konkrétan kell lennie, a tárgy szó értelmezésének pedig szűk körűnek.^[122] Számos szerződés esetében ilyen tárgyat nem találunk, gondoljunk csak a barátsági szerződésekre, a konzuli kapcsolatokat szabályozó megállapodásokra, politikai együttműködésre

vagy például egy kétoldalú beruházásvédelmi megállapodásra (->[beruházásvédelem](#)). Ez a megszűnési eset még szűkebb körben lehetséges, mint a körülmények alapvető megváltozása. A bécsi egyezmény szerint itt nem valami elvont tartalmú politikai lehetetlenségre kell gondolni, hanem tényleges, fizikai lehetetlenségre.^[123] Sőt, a cikk szövegének ismeretében kijelenthető, hogy a jogi lehetetlenség sem tartozik ezen cikk alá. A jogi lehetetlenség a bécsi egyezmény 64. cikkében jelenik meg, amelyben kijelenti, hogy megszűnik az a szerződés, amely egy később létrejövő imperatív normába ütközik.

3.5.9. Szerződés megszűnése az egyik fél jogutód nélküli megszűnésével

[75] Ez abban az esetben szünteti meg a nemzetközi szerződést, ha az kétoldalú és a szerződésre nézve nincs utódnak tekinthető állam. A többoldalú szerződések tipikusan nem szűnnek meg egy részes fél állam megszűnésével. A nemzetközi gyakorlatban manapság ritka a jogutód nélküli megszűnő állam. Korábban a gyarmati sorból függetlenné váló területeken létrejövő államok nem vagy csak részlegesen folytatták a gyarmattartó által kötött nemzetközi szerződéseket, így itt a „tiszt lap elve” (*clean slate*) érvényesült. Más típusú állammegszűnés és létrejövétel esetén – például az egyesülés vagy elszakadás bekövetkezésekor – vélelmezzük az automatikus utódlást a korábbi szerződésekben.^[124] Ez a vélelem azonban könnyen megdönthető, a történelemben számos kivételt láthatunk, például amikor Georgia (akkor még Grúzia néven) elszakadt a Szovjetuniótól, nem kívánta továbbvinni a Szovjetunió által kötött szerződéseket.^[125]

3.5.10. A nemzetközi szerződés megszűnése fegyveres összeütközés hatására

[76] A fegyveres összeütközések nemzetközi szerződésekre gyakorolt hatása jelenkorunkban sokkal komplexebb téma, mint ahogyan a történelemben korábban megfigyelhettük. Míg évszázadokon át szerződésmegszüntető hatást tulajdonítottak a fegyveres összeütközéseknek, addig ez a XX. század első felében megváltozott. Ezt a változást olyan tényezők idézték elő, mint a többoldalú szerződések sokasodása, a nemzetközi közösség tagjai közötti komplex jogi kapcsolatok, az erőszak tilalma és objektív nemzetközi jogalanyok létrejötte. Ennek megfelelően manapság nemcsak a kifejezetten hadi jogi, humanitárius jogi (->[a fegyveres összeütközések joga, nemzetközi humanitárius jog](#)), tehát a háború esetére alkotott jogszabályok maradnak hatályban és lesznek alkalmazandók, hanem számos másik is. Vannak közöttük olyanok, amelyek minden körülmények között hatályosak és olyanok is, amelyekkel kapcsolatosan nem egyértelmű a joggyakorlat, kifejezetten az eset körülményeitől függ a sorsuk, sőt olyanok is, amelyek hatályban maradnak, de nem lesznek alkalmazandók *lex generalis* jellegük miatt.^[126]

[77] A fegyveres összeütközés ellenére az a szerződés, rendelkezés marad hatályban, amely a következő három kategória valamelyikébe beleillik: (1) szokásjogot vagy kógens normát kodifikál, vagy (2) a felek kifejezetten megállapodtak a hatályban maradásában, vagy (3) objektív jogalanyt hoz létre.

[78] Az első esetben hiába menekülnének meg a felek a szerződés alkalmazásától, az adott kötelezettség továbbra is terheli őket a szokásjog vagy kógens jelleg miatt. A második esetben hatást gyakorolhatna rá a fegyveres összeütközés, ha azt a felek előre, kifejezetten ki nem zárták volna. A harmadik esetben – mivel tőlük független, objektív jogalanyt hoztak létre, amilyen például egy nemzetközi szervezet – önmagában a tag fegyveres konfliktusban érintettsége nem hathat ki az alapító szerződés és az önálló jogalany létrejöttére.^[127] A Nemzetközi Jogi Bizottság fegyveres összeütközések esetén a humanitárius jog mellett hatályban maradónak tekint például bizonyos emberi jogi egyezményeket, *jus cogens* deklaráló szerződéseket, nemzetközi szervezeteket és intézményeket létesítő alapító okiratokat, a nemzetközi büntetőbírászkodásra vonatkozó szabályokat és békés vitarendezéssel kapcsolatos megállapodásokat.^[128]

3.5.11. A szerződés megszűnése a szerződés megszegése következtében

[79] Szerződés megszűnése vagy alkalmazásának felfüggesztése az 1969. évi bécsi egyezmény 60. cikke alapján bekövetkezhet a szerződés megszegése miatt. Fontos kiemelni, hogy annak a szerződésnek a megszűnéséről vagy felfüggesztéséről van szó, amelyiknek a megszegése történt. Ha másik szerződés megszegése miatt történik egy szerződés megszüntetése, felfüggesztése, akkor már ellenintézkedésről beszélünk (->az államok nemzetközi jogi felelőssége, ->szankciók). Csak a szerződés lényeges megsértése szolgálhat hivatkozási alapul, ami a szerződésnek az egyezmény által meg nem engedett, egyoldalú felbontását vagy a szerződés tárgyának és céljának megvalósításához nélkülözhetetlen rendelkezés megsértését jelenti.^[129] A jogkövetkezmény nem automatikusan következik be, és hivatkozási alapként csak az az állam élhet vele, amelyik maga nem követett el jogsértést. Kivételt képeznek az ember védelmére vonatkozó (->az emberi jogok univerzális védelme, ->az emberi jogok regionális védelme), humanitárius szerződésekben foglalt rendelkezések (->a fegyveres összeütközések joga, nemzetközi humanitárius jog), különösen azok, amelyek megtiltják az ilyen szerződésekkel védelemben részesített személyek elleni megtorlás bármely formáját.^[130]

3.5.12. A nemzetközi szerződések megszüntetésére vonatkozó eljárási szabályok

[80] A felsorolt megszűnési esetek nem automatikusan eredményezik a szerződés megszűnését, hanem szükséges a fél arra történő hivatkozása és ennek a másik vagy többi részes fél általi elfogadása. A jogtudomány ezzel nem feltétlen ért egyet, így például Haraszi véleménye szerint automatikus a megszűnés a teljesítés és a lehetetlenülés esetén.^[131] Az 1969. évi bécsi egyezmény szerint a megszüntetési szándékról írásban kell értesíteni a többi részes felet, akiknek három hónap áll a rendelkezésükre a tiltakozásra. Ha nem tiltakoznak, akkor az értesítés szerinti joghatás beáll, ha pedig tiltakoznak, akkor 12 hónapon belül a békés vitarendezés eszközeivel kell rendezniük a vitát (->a viták békés rendezése). Ha ez nem vezet eredményre, akkor bírói úton rendezhetik az ügyet.^[132]

4. JEGYZETEK

[1] NAGY Károly: *A nemzetközi jog története, valamint Magyarország külkapcsolatainak története*, Lakitelek, Antológia, 1995, 7; SÜLYÖK Gábor: „Lagas és Umma területi vitája” *Jogtörténeti Szemle* 2013/1, 17–27.

[2] NAGY (1. j.) 8–12; Szűcs Lászlóné SISKÁ Katalin – SZEMESI Sándor: *A nemzetközi jog története*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006.

[3] Hugo GROTIUS: *A háború és béke jogáról*, Budapest, Akadémiai, 1960.

[4] Emerich VATTÉL: *Le Droit des gens; ou, Principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*, Londres, 1758.

[5] Georg Friedrich von MARTENS: *Recueil des traites*, Göttingen, 1791.

[6] *Convention on Treaties*, Havanna, 20 February 1928.

[7] „Harvard Research in International Law – Draft Convention on Treaties” *American Journal of International Law Supplement* 1935, 655–665.

[8] 1969. évi bécsi egyezmény. Kihirdette: 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről. Részes felek száma 114 (2017. márciusi állapot).

[9] *Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between*

International Organizations, Vienna, 1986, UN Doc. No. A/CONF.129/15.

[10] Lásd *Draft articles on the law of treaties between States and international organizations or between international organizations with commentaries* Yearbook of the International Law Commission, 1982, vol. II, Part Two.

[11] *Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties*, 23 August 1978, United Nations Treaty Series, vol. 1946, 3. Annak ellenére, hogy hatályos, az alacsony számú részes fél (2017 márciusáig: 22) azt jelzi, hogy az egyezmény rendelkezései nem univerzálisan elfogadottak.

[12] *Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2011. vol. II, Part Two.

[13] *Guide to Practice on Reservations to Treaties*, Yearbook of the International Law Commission, 2011, vol. II, Part Two.

[14] *Subsequent agreements and subsequent practice in relation to interpretation of treaties*, 2016, A/CN.4/L.874; *Summaries of the Work of the International Law Commission – Subsequent agreements and subsequent practice in relation to interpretation of treaties*.

[15] *Provisional application of treaties*, 2016, A/CN.4/L.877. Lásd még *Analytical Guide to the Work of the International Law Commission*.

[16] A speciális jogalanyok szerződéskötési képességeivel kapcsolatosan megjegyzendő, hogy míg például a Magyar Állam nemzetközi szerződés megkötésére képes jogalanynak tekinti a Máltai Lovagrendet, az ENSZ Főtitkársága nem osztotta ezt a véleményt és nem regisztrálta nemzetközi szerződésként a velük 2010-ben kötött megállapodást (*a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János Katonai és Ispotályos Rend közötti Együttműködési Megállapodás kihirdetéséről* szóló 2010. évi CXL. törvény).

[17] A föderatív államok tagállamai abban az esetben rendelkeznek nemzetközi szerződéskötési képességgel, ha arra az érintett állam alkotmányos szabályai felhatalmazzák (például Kanadában Quebecet vagy Nagy-Britannia egyes függő területeit). A velük kötött megállapodások ENSZ-beli regisztrációja általában nem ütközik akadályba. Lásd például *a Magyar Köztársaság Kormánya és Québec Kormánya között a szociális biztonságról* szóló, Ottawában, 2004. május 12-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2006. évi XVII. törvény; *a megtakarításokból származó kamatjövedelem adóztatásáról* szóló 2003/48/EK tanácsi irányelvben előírt kötelezettségek végrehajtása céljából *a Magyar Köztársaság, valamint a Csatorna-szigetek, a Man-sziget és a függő vagy társult karibi területek között aláírt Megállapodások megerősítéséről és kihirdetéséről* szóló 2005. évi LII. törvény.

[18] Lásd például *A magyar kormány és a Daimler AG között, 2012-ben létrejött stratégiai partnerségi megállapodás*.

[19] Lásd például Xiaocheng QIN: „Oral International Agreement and China’s Relevant Practice” *Chinese Journal of International Law* 2005/4, 465–479.

[20] KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*, Budapest, 2006, 82.

[21] *ENSZ Alapokmány 103. cikk*. Kihirdette: *az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról* szóló 1956. évi I. törvény.

[22] Lásd SZALAI Anikó: „Bábel szerepe a nemzetközi jogban” in BLUTMAN László (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014, 489–500.

[23] *Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey)*, Judgment of 19 December 1978, I.C.J. Reports 1978, 39–44.

[24] *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)*, Judgment of 1 July 1994 (Jurisdiction and Admissibility), I.C.J. Reports 1994, para 26–27.

[25] Lásd például az európai kisebbségvédelmi keretegyezmény 6. cikkének kezdő szavait: „A Felek bátorítják a tolerancia és kultúrák közötti párbeszéd szándékát”, az *Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről* szóló, *Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről* szóló 1999. évi XXXIV. törvény.

[26] BUZA László: „A törvényesség és igazságosság elve a nemzetközi jogban” *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József*, 1957. A jelenségről lásd még KARDOS Gábor: „Mi is az a nemzetközi soft law?” *ELTE Acta* 1999/30, 76; BLUTMAN László: „Nemzetközi soft law: hagyjuk dolgozni Occam borotváját” *Közjogi Szemle* 2008/1. 29.

[27] Lásd például Egyetértési nyilatkozat Azerbajdzsán és Magyarország között arról, hogy 2017–2018 folyamán a *bakui magyar nagykövetség lesz a NATO összekötő iroda is egyben*.

[28] Anthony AUST: *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, ²2007, 32–57.

[29] Lásd például 88/2006. (IV. 18.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a NATO Repülőgépfedélzeti Korai Előrejelző és Ellenőrző Program Kezelő Szervezete (NAPMO) Igazgató Tanácsa közötti, a NAPMO-hoz történő csatlakozásról szóló nemzetközi megállapodások kihirdetéséről.

[30] Például *Memorandum of Understanding between the Government of Hungary and European Bank for Reconstruction and Development – Cooperation in Support of the Banking Sector and Real Sector in Hungary*, 2015.

[31] KOVÁCS (20. j.) 84.

[32] KOVÁCS (20. j.) 84.

[33] *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment of 14 February 2002, I.C.J. Reports 2002. 19.

[34] *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 December 1982, United Nations Treaty Series, vol. 1833, 3. Hatályban van 1994 óta, Magyarország 2002-ben ratifikálta és azóta sem hirdette ki. Szövege: [H/5558. sz. országgyűlési határozati javaslat](#).

[35] Az 1969. évi bécsi egyezmény 76–77. cikke szerint a letéteményes pártatlanul látja el a szerződés végrehajtásához kapcsolódó feladatait, így például megőrzi a szerződés előkészítő anyagait (*travaux préparatoires*), az eredeti, hiteles szövegét, adminisztrációs feladatokat lát el, megőrzi az aláírással és ratifikációval kapcsolatos okmányokat, tájékoztatja a részes feleket a szerződést érintő cselekményekről.

[36] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 12. cikk (2) bekezdés *a*) pont.

[37] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 12. cikk (1) bekezdés.

[38] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 12. cikk (2) bekezdés *b*) pont.

[39] Peter BAKER: „Trump abandons Trans Pacific Partnership, Obama’s Signature Trade Deal” *The New York Times* Jan. 23. 2017.

[40] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 25. cikk.

[41] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 11. cikk.

[42] A Nemzetek Szövetsége idején még érvényességi kellék volt a beiktatás, így a *Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának* 18. cikke szerint nem bírt kötelező hatállyal a be nem iktatott szerződés.

[43] Lásd BLUTMAN László – CSATLÓS Erzsébet – SCHIFFNER Imola: *A nemzetközi jog hatása a magyar joggyakorlatra*, Budapest, HVG-ORAC, 2014; BODNÁR László: *A nemzetközi szerződések és az állam*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987; MOLNÁR Tamás: *A nemzetközi jogi eredetű normák beépülése a magyar jogrendszerbe*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013; SULYOK Gábor:

„Incorporation of International Law into Domestic Law under the Fundamental Law of Hungary” in SMUK Péter (szerk.): *The Transformation of the Hungarian Legal System 2010–2013*, Budapest, CompLex Wolters Kluwer, 2013, 31–50; SCHIFFNER Imola – SZALAI Anikó: „A nemzetközi jog lenyomata az Alaptörvényben” in BALOGH Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016, 325–338; SZALAI Anikó: „Az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélezésének megjelenése a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában” *Kül-Világ* 2010/4, 14–21.

[44] KOVÁCS (20. j.) 93.

[45] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 2. cikk (1) bekezdés d) pont.

[46] BOKORNÉ SZEGŐ Hanna: *A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961, 26.

[47] BOKORNÉ SZEGŐ (46. j.) 3.

[48] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 19–23. cikk.

[49] *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Advisory Opinion of 28 May 1951, I.C.J. Reports 1951, 15.

[50] *Guide to Practice on Reservations to Treaties, with commentaries*, Report of the International Law Commission, G.A. Res. 66/10/Add.1, 66th session, 2011, U.N. Doc. A/66/10/Add.1 (2011).

[51] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 46–53. cikk.

[52] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 51–52. cikk.

[53] NAGY Károly: *Nemzetközi jog*, Budapest, Püski, 1999, 367; KOVÁCS (20. j.) 107.

[54] Lásd ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdés.

[55] *Draft Articles on the Vienna Convention on the Law of Treaties with Commentaries* [VCLT Commentary] Yearbook of the International Law Commission, 1966, vol. II. 246–247.

[56] VCLT Commentary (55. j.) 247–248, *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries* [DARSIWA Commentary], Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, 85. A Nemzetközi Bíróság a döntéseiben gyakran *erga omnes*, tehát mindenkire kötelező normát említ és nem *jus cogens*. Lásd: *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, (Belgium v. Spain) (New Application: 1962) Judgment of 5 February 1970, I.C.J. Reports 1970, para 33–34; *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran* (United States of America v. Iran), Judgment of 24 May 1980, I.C.J. Reports 1980, 31; *East Timor* (Portugal v. Australia), Judgment of 30 June 1995, I. C.J. Reports 1995, 102. A jogirodalom azonban gyakran azonosnak tekinti a két fogalmat. Kovács Péter felhívja a figyelmet arra, hogy a *jus cogens* érvényességi szempontú megközelítés, míg az *erga omnes* azt jelenti, hogy mindenki kötelezettje-e a normának. Tehát attól még, hogy egy norma *erga omnes*, nem biztos, hogy *jus cogens* is. Lásd KOVÁCS Péter: *A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei és korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában*, Budapest, PPKE JÁK, 2010, 39.

[57] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 64. cikk, VCLT Commentary (55. j.) 261.

[58] DARSIWA Commentary (56. j.) 26. cikk.

[59] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 46. cikk.

[60] Lásd bővebben VCLT Commentary (55. j.) 241–242.

[61] Lásd például *Legal Status of Eastern Greenland* (Denmark v. Norway), Judgment No. 53, 5 April 1933, P.C.I.J., Series A/B, No. 53; *Note on Invalidity of Treaties under Article 46*, Institute for International Law and Justice, New York University School of Law.

[62] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 48. cikk.

[63] Lásd például *Legal Status of Eastern Greenland* (61. j.), *Case concerning the Temple of Preah Vihear* (Cambodia v. Thailand), Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1961, I.C.J. Reports 1961, 17.

[64] *Temple of Preah Vihear* (63. j.) 6.

[65] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 49. cikk.

[66] *VCLT Commentary* (55. j.) 245.

[67] A szerződés megkötéséhez és végrehajtásához elengedhetetlen jóhiszeműséget számos ügyben hangsúlyozta a Nemzetközi Bíróság, lásd például *Nuclear Tests* (New Zealand v. France), Judgment of 20 December 1974, I.C.J. Reports 1974, para 46; *Gabčíkovo–Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997, I.C.J. Reports 1997, para 109, 112.

[68] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 50. cikk.

[69] Lásd például John BRADEMÁS – Fritz HEIMANN: „*Tackling International Corruption: No Longer Taboo*” *Foreign Affairs* Sept/Oct 1998; Alejandro POSADAS: „*Combating Corruption Under International Law*” *Duke Journal of Comparative & International Law* 2000/10; Axel DREHER – Jan-Egbert STURM – James Raymond VREELAND: „*Global Horse Trading: IMF loans for votes in the United Nations Security Council*” *European Economic Review* 2009/7, 742–757.

[70] Állam és külföldi magánfél közötti szerződést már érvénytelenített nemzetközi választottbíróóság vesztegetés miatt: *World Duty Free Company Limited v. Republic of Kenya*, ICSID Case No. ARB/00/7, Award of 4 October 2006.

[71] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 65–66. cikk.

[72] *Guidelines on extension of treaties to overseas territories*, Foreign & Commonwealth Office, United Kingdom, 19 March 2013.

[73] Például *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, New York, 5 December 1979.

[74] HARASZTI György: *A nemzetközi szerződések értelmezésének alapvető kérdései*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965, 26–27.

[75] Lásd például HARASZTI (74. j.)

[76] FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996, 464.

[77] Lord MCNAIR: *The Law of Treaties*. Oxford, Clarendon Press, 1961, 493.

[78] Említi az elvet Jean Bodin, Hugo Grotius, Franciscus Vitoria, Francisco Suárez, Samuel Pufendorf, Cornelius van Bynkershoek. Emerich Vattel a híres *Droit des gens* című könyvében külön fejezetet szentelt a szerződések megtartása köteletségének. Az elv támadói között említhetők Thomas Hobbes, Niccoló Machiavelli, Benedictus Spinoza, Georg W. F. Hegel és Georg Jellinek. Lásd Hans WEHBERG: „*Pacta Sunt Servanda*” *American Journal of International Law* 1959, 775–786; Randall LESAFFER: „*The Medieval Canon Law of contract and Early Modern Treaty Law*” *Journal of the History of International Law* 2000/2, 178–198; GAJZÁGÓ László: *A nemzetközi jog eredete – annak római és keresztény összefüggései, különösképpen a spanyol nemzetközi jogi iskola*, Budapest, Stephaneum Nyomda, 1942, 324–326.

[79] GROTIUS (3. j.) Bevezetés, 15. pont.

[80] *Boundaries in the Island of Timor* (The Netherlands v. Portugal), Permanent Court of Arbitration, Final Award of 25 June 1914.

[81] MCNAIR (77. j.) 494–505.

[82] VCLT Commentary (55. j.) Art. 23.

[83] HARASZTI (74. j.) 52–54.

[84] SZALAI Anikó: *A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2013, 41.

[85] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikk; *Temple of Preah Vihear* (63. j.) 32; *Land, Island and Maritime Frontier Dispute*, (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), Judgment of September 11, 1992, I.C.J. Reports 1992, para 380. A szöveghű értelmezés jogelméleti problémáiról lásd például BLUTMAN László: „Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés” *Jogesetek Magyarázata* 2010/4, 94–104.

[86] HARASZTI (74. j.) 147.

[87] A szerződés tárgyának és céljának figyelembe vételéről az értelmezés során lásd (49. j.) 23–24; *LaGrand* (Germany v. United States of America), Judgment of June 27, 2001, I.C.J. Reports 2001, para 99–109.

[88] HARASZTI (74. j.) 156.

[89] *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan* (Indonesia/Malaysia), Judgment of December 17, 2002, I.C.J. Reports 2002, para 37; *Kasikili/Sedudu Island* (Botswana/Namibia), Judgment of December 13, 1999, I.C.J. Reports 1999, para 48; *Frontier Dispute*, para 380 (85. j.); De például a *soft law* mint értelmezést segítő eszköz elméleti problémáiról lásd BLUTMAN László: „Nemzetközi soft law: hagyjuk dolgozni Occam borotváját” *Közjogi Szemle* 2008/1, 28–37.

[90] Az előkészítő munkálatok, a szerződéskötés konkrét körülményei és a tágabb nemzetközi kapcsolatok helyzetének az elemzése a történeti értelmezés. HARASZTI (74. j.) 162–184.

[91] Lásd például *Jurisdiction of the Courts of Danzig*, PCIJ, Series B, No. 15, Advisory Opinion No. 15, 3 March 1928, P.C.I.J. Series B, No. 15, 17–18; *Interpretation of Article 3, Paragraph 2, of the Treaty of Lausanne*, Advisory Opinion No. 12, 21 November 1925, P.C.I.J. Series B, No. 12, 24.

[92] Lásd például a „mérges vagy mérgező fegyverek” kifejezés értelmezését a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos tanácsadó véleményben: *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, Advisory Opinion of 8 July 1996, I.C.J. Reports 1996, para 55; *Dispute regarding Navigational and Related Rights* (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment of 13 July 2009, I.C.J. Reports 2009, para 64–68.

[93] Erről bővebben lásd Georg NOLTE: *Jurisprudence of the International Court of Justice and arbitral tribunals of ad hoc jurisdiction relating to subsequent agreements and subsequent practice*, Introductory Report for the Study Group on Treaties over Time, 2011; Malgosia Malgosia FITZMAURICE: „Dynamic (evolutive) interpretation of treaties” *Hague Yearbook of International Law* 2008/2, 101–153; Taslim O. ELIAS: „The Doctrine of Intertemporal Law” *American Journal of International Law* 1980, 285–307.

[94] Az Állandó Választott Bíróság 2005-ben megállapította, hogy általánosan támogatott a szerződések evolutív értelmezése. *Iron Rhine (Ijzeren Rijn) Railway* (Belgium v. the Netherlands), Permanent Court of Arbitration, Award of 24 May 2005, para 81. Ezzel szemben Guillaume bíró a *Costa Rica és Nicaragua* közötti határfolyóhoz kapcsolódó jogok ügyében kifejtette, hogy az evolutív értelmezés nem egy különálló értelmezési módszer, sokkal inkább a meglévő értelmezési eszközök megfelelő alkalmazásának az eredménye. *Dispute regarding Navigational and Related Rights* (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment of 13 July 2009, I.C.J. Reports 2009, Separate Opinion of Judge ad hoc Guillaume, para 9.

[95] NOLTE (93. j.) 4.

[96] HARASZTI (74. j.) 26.

[97] Martti KOSKENNIEMI: *From Apology to Utopia – The Structure of International Legal Argument*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 333–345.

[98] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 39–40. cikk.

[99] Lásd ENSZ Alapokmány 108. cikk.

[100] A csoportosításra lásd például HARASZTI György: *A nemzetközi szerződések megszűnése*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973, 12–13; NAGY (53. j.) 393–403.

[101] NAGY (53. j.) 397.

[102] NAGY Boldizsár: „Nemzetközi szerződések joga” in KARDOS Gábor – LATTMANN Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*, Budapest, ELTE Eötvös, 2010, 91.

[103] Például a Magyarország Kormánya és Montenegró Kormánya közötti 2017-ben megkötött Oktatási, Kulturális, Sport- és Ifjúsági Együttműködésről szóló Egyezmény – kihirdette: 27/2017. (II. 13.) Korm. rendelet a Magyarország Kormánya és Montenegró Kormánya közötti oktatási, kulturális, sport- és ifjúsági együttműködési egyezmény kihirdetéséről – 16. cikke szerint „[e]z az Egyezmény hatálybalépésének időpontjától számított öt (5) évig marad hatályban, valamint automatikusan megújul újabb 5 év hosszúságú időszakokra, kivéve, ha bármely Fél a diplomáciai csatornákon keresztül írásban legalább hat (6) hónappal hatályának lejártá előtt arról tájékoztatja a másik Felet, hogy a jelen Egyezményt meg kívánja szüntetni”.

[104] Például a 2000-ben megkötött Nemzetközi Kávé Egyezmény előírta a szerződés megszűnését 2007. szeptember 30-án, de lehetővé tette annak meghosszabbítását a felek közös megegyezése alapján. *International Coffee Agreement*, United Nations Treaty Series, vol. 2161, 308. Art. 52 (2) bekezdés.

[105] A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzete tárgyában Budapesten 1957. május 27-én aláírt egyezmény kihirdetéséről szóló 1957. évi 54. törvényerejű rendelet 19. cikk.

[106] A népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1955. évi 16. törvényerejű rendelet.

[107] *Seafarers' Welfare Convention*, 1987, International Labour Organization, No. 163.

[108] Emberi Jogok Európai Egyezménye 58. cikk. Kihirdette: az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

[109] 1948. évi népirtás elleni egyezmény XIV. cikk.

[110] Atomsorompó egyezmény, 1970, 10. cikk. Kihirdette: az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXII. ülésén, 1968. június 12-én elhatározott, a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló szerződés kihirdetéséről szóló 1970. évi 12. törvényerejű rendelet.

[111] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 56. cikk.

[112] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 59. cikk.

[113] KOVÁCS (20. j.) 134.

[114] HARASZTI (100. j.) 116.

[115] NAGY (53. j.) 401.

[116] Lásd például *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco* (Great Britain v. France), Advisory Opinion of 7 February 1923, PCIJ Series B, No 4, 29; *Gabčíkovo–Nagymaros Project* 1997 (67. j.); *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Iceland), Jurisdiction of the Court, Judgment of 2 February 1973, I.C.J. Reports 1973, para 36, 43.

[117] Lásd *Gabčíkovo–Nagymaros Project* (67. j.) 61–65.

- [118] Lásd *Gabčíkovo–Nagymaros Project* (67. j.) 104. pont; *Fisheries Jurisdiction* (116. j.) para 36, 43.
- [119] HARASZTI György: „Treaties and the Fundamental Change of Circumstances”, *Recueil des Cours* 1975/III, 19.
- [120] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 61. cikk (1) bekezdés.
- [121] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 61. cikk (2) bekezdés.
- [122] Lásd *Gabčíkovo–Nagymaros Project* (67. j.) para 102–103.
- [123] *VCLT Commentary* (55. j.) 255–256.
- [124] NAGY (53. j.) 126–130; *Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties*, 1978. (11. j.)
- [125] Andrew M. BEATO: „Newly Independent and Separating States’ Succession to Treaties: Considerations on the Hybrid Dependency of the Republics of the Former Soviet Union” *American University International Law Review* 1994/2, 525–558.
- [126] Bővebben lásd: SZALAI (84. j.) 143–14; SZALAI Anikó: „Hová lett a háború és béke jogának dichotómiája?” in CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.): *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 85. évfordulójára: A ius in bello fejlődése és mai problémái*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 253–268.
- [127] SZALAI (84. j.) 143–144.
- [128] *Effects of armed conflicts on treaties* (12. j.) Annex.
- [129] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 60. cikk (3) bekezdés. Ezt hangsúlyozta a Nemzetközi Bíróság a Bős–Nagymaros beruházás ügyében is. *Gabčíkovo–Nagymaros Project* (67. j.) para 106.
- [130] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 60. cikk (5) bekezdés.
- [131] HARASZTI (100. j.) 280.
- [132] Lásd 1969. évi bécsi egyezmény 65–68. cikk.